

сценаріїв фільмів «Звенигора», «Арсенал». Українцям О.Довженко безмежно співчував у трагічності їхньої долі, але відзначав одночасно і розум, і дурість народу. «Народ наївний, бо повірив владі – спочатку колективізації, потім пошуку «ворогів народу». Народ вірив в обороноздатність країни, а, потрапивши під окупацію, з нетерпінням чекав на визволення, яке принесло нові репресії» [4].

У роки Великої Вітчизняної війни О. Довженко передбачав важкі наслідки для народу, саме тоді питання збереження української нації в його поглядах набуло актуальності. Жертви, які понесла Україна, вважав митець, не поніс жоден народ у світі, ніхто не знатиме про вирішальний внесок українців, бо його замовчувала політична влада. Режисер одним із перших серед творчої інтелігенції поставив питання про втрати СРСР в роки війни. За відомими лише йому джерелами, він визначив, що у війні полягло п'ятнадцять мільйонів українців. Такі втрати, причиною яких була не тільки війна як така, а й необдумані дії військових керівників, замовчувалися через свою жакливу правду, вважав О. Довженко.

Вже перші воєнні роки виступили каталізатором у загостренні критичного ставлення О. Довженка і до влади, і до народу. В його очах двадцять п'ять років виховання без історії, на основі класової теорії, вилилися у національну трагедію, і це, на нашу думку, в душі небайдужого режисера викликало біль через неспроможність українців дати відсіч, думки про не достойність народу на щастя. Але коли почалося звільнення, в очах О.Довженка народ виступив як переможець з сильною волею, самовідданий захисник батьківщини. Тепер режисера хвилював майбутній поступ українців. До кожного, хто вижив, пережив окупацію і бився з фашистськими загарбниками, О.Довженко ставився як до героя, що переміг ворога своїм тілом і кров'ю. Світ мав завдячувати саме українському народу за величезну самопожертву перед вівтарем людства. Перемога, на думку митця, передбачала популяризацію у світі радянської країни, у тому числі України та її культури [3]. Важливою складовою суспільно-політичних поглядів О.Довженка є аналіз соціально-психологічного стану повоєнного українського суспільства. Він бачив падіння духовної культури, втрату людяності, збільшення в соціумі байдужості і безкультур'я. Він знову вважав, що існування української нації під загрозою, бо не сприяли прогресивного розвитку суспільства байдужість до власної історії, втрата цікавості молоді до праці на землі, відмирання традиційного українського села, міграція до міст, масова відмова від національного одягу, архітектури, мови, культурне і духовне збідніння, стандартизація життя.

У творчості, громадській і частково публічній діяльності режисер намагався підкреслити вищість національних інтересів, наголошував як на здобутках української нації, так і негараздах, значних недоліках її соціально-економічного і культурного розвитку. О. Довженко виступав як патріот українського народу, а не захисник комуністичної суспільно-політичної формації і більшовицької держави. Трагічність долі, постійна боротьба народу, випробування під час радянської влади спонукали О. Довженка в громадській діяльності ставити на перше місце інтереси української нації, а у творчій – виступати носієм української традиції.

Література

1. Довженко О. Автобіографія. Вибрані твори. Київ : Сакцент плюс, 2004. 509 с. 2. Довженко О. До проблеми образотворчого мистецтва. Київ, 2002. С. 876–885. 3. Довженко О. Щоденник. Вибрані твори. Київ : Сакцент плюс, 2004. С. 84–90. 4. Лавріненко Ю. Розстріляне Відродження : антологія 1917 – 1933 : поезія – проза – драма – есей. Київ : Либідь, 2002. 984 с.

Валерій Букач, Тетяна Набокова

Олександр Довженко в українському культурному просторі

Олександр Петрович Довженко увійшов в історію вітчизняної культури як непересічна особистість, митець самобутнього таланту, індивідуального погляду на світ, зумовленого особистою нелегкою долею.

Як суспільно орієнтована людина, О. Довженко змолоду проявив багатогранність свого таланту. На початку свого творчого життя він виявив педагогічні нахили. Закінчивши Глухівський учительський інститут, вчителював у Житомирі, Києві, займався питаннями організації освітньої справи, захисту прав працівників освіти. Згодом, у повоєнний час, викладав у Всесоюзному інституті кіномистецтва.

Протягом майже двох років він служив на дипломатичній ниві, представляючи свою країну у Польщі, Німеччині.

Повернувшись у 1923 році до Харкова, до літа 1926 року О. Довженко захоплювався образотворчим мистецтвом: працював художником-ілюстратором редакції газети «Вісті ВУЦВК», був автором політичних карикатур. У цей же час почав створювати плакати для Всеукраїнського фотокіноуправління (ВУФКУ).

З 1926 року творче життя О. Довженка було пов'язане з Одесою, де він влаштувався режисером на кінофабриці. За своїми сценаріями створив перші фільми «Вася-реформатор» і «Ягідка кохання»,

наступного року – кінострічку «Сумка дипкур'єра». Але серйозний успіх прийшов у 1929 році після виходу на екрани фільму «Звенигора», який став сенсацією.

Справжнім світовим шедевром стала кіноповість «Земля», яка стала гімном героїзму праці, глибини людських думок. У ній осмислювались основи людського існування: народження і смерть, любов і ненависть, добро і зло, краса і моральність, людина і природа, людина і земля, людина і космос. В ній утверджувалась головна думка про невмирущість духу українського народу, безсмертя нації, вічність людини загалом. Оскільки проблеми національного звучання набували ознак загальнолюдського, тому це стало однією з головних причин визнання й пошанування «Землі» у світі.

У 1930-х роках О. Довженко вже постав як самобутній режисер, фундатор поетичного кіно. У 1932 році на Київській кіностудії він зняв перший звуковий фільм «Іван». Митець торкався й історичної тематики, створив стрічки «Арсенал», «Щорс», «Мічурін».

Кінофільми «Звенигора», «Арсенал», «Земля», «Іван», «Аероград» охоче демонстрували в Німеччині, Франції, Англії, Італії, Японії. «Аероград» і «Земля» викликали чимало дискусій з приводу суб'єктивності й оригінальності режисерської техніки, авторських спостережень над природою і людиною.

О. Довженка як справжнього майстра кіно визнавали, насамперед, за своєрідність побудови сюжетів, велич поетичного пейзажу, неперевершену гру акторів, в якій спостерігались глибинний зміст та душевні переживання екранних героїв, революцію в мистецтві звукозапису і кіномонтажу, оригінальні поетичні засоби художнього вираження, за порушення вічних проблем тощо [4, с. 31].

Хоча митець писав сценарії до своїх фільмів в істинно літературно-художньому руслі, як літератор він відкрився масовому читачеві в роки великої боротьби з нацистською навалою. Його оповідання («Ніч перед боєм», «Мати», «Стій, смерть, зупинись», «Хата», «На колючому дроті» та інші), публіцистичні виступи, в яких правдиво були показані героїзм й тягар випробувань народу, друкувалися у фронтових та центральних газетах, мільйонними тиражами, виходили окремими брошурами, передавалися по радіо.

Митець також написав кіносценарії «Тарас Бульба» (за повістю М. Гоголя), «Прощавай, Америка», «Відкриття Антарктиди», незавершені роботи «Загибель богів», «У глибинах космосу», п'єсу «Нашадки запорожців».

Читаючи «Зачаровану Десну», бачиш, що на перше місце письменник ставить сім'ю: батько, мати, дід. Від батьків він успадкував перші уроки народного життя, любов до праці, рідну мову, витончений народний гумор, повагу до людини праці, інтелігентність та артистичність природи. Витоки його таланту – це і життя односельців, звичайних хліборобів, й рибалок, й косарів, людей високоморальної й вродливої душі. Вони стають разом з батьками як живе уособлення працьовитого, талановитого рідного народу. Це і рідна природа, без любові до якої та відчуття її краси, не можливо стати художником [5, с. 26].

Велика битва народу з темною нацистською силою осмислюється митцем не тільки в оповіданнях, нарисах періоду війни, а й у кіноповісті «Україна в огні», в «Повісті полум'яних літ». Формуванню людини в процесі трудових звершень присвячена «Поема про море».

Відображаючи переломні етапи в розвитку суспільства, О. Довженко завжди глибоко проникав у саму сутність історичних явищ і подій, відтворював основні конфлікти та стремління часу. Його твори – це хроніка історичних подій, історія пересічної людини, у біографії якої проявляються доля народу, глибинні закономірності суспільного розвитку. Саме велич «звичайної» людини праці митець вважав головною темою мистецтва. Саме такими «маленькими людьми» були головні герої його творів – український робітник Тимош («Арсенал»), вчорашній селянин, який приїхав на будівництво («Іван»), воїн Орлюк та його наречена Уляна («Повість полум'яних літ»), герої оповідань воєнного часу – льотчик Гусаров, партизан Петро Чабан, українська селянка Марія Стоян та інші. Це люди з нелегкою долею, у житті яких переплітались драма і пафос.

Народний, національний характер творів О. Довженка визначається перш за все глибоким художнім дослідженням національного характеру в його історичному розвитку.

Своєю художньою творчістю О. Довженко відкрив світові особливості культури українського народу, національні звичаї й традиції України, психічний склад української душі з її щирістю, відкритістю, пристрасністю, людяністю, органічним зв'язком із рідною землею батьків, переживанням природної краси і розчиненням у ній.

Література

1. Довженко О. П. Вибрані твори. Київ : Сакцент плюс, 2004. 509 с. 2. Довженко А. П. Зачарованная Десна: Киноповесть и рассказы. Одесса : Маяк, 1988. 176 с. 3. Іваха І. Ф. «Україна в огні» О. П. Довженка – твір про трагедію українського народу. *Українська мова і література в школі*. 2001. № 1. С. 48–49. 4. Медвідь Н.О. О. Довженко і світ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія :

Галина Авксентьєва, Тетяна Кулінська

Психологізм новели О. Довженка «Ніч перед боєм»

Постать О. Довженка посідає важливе місце в історії української літератури ХХ ст. У воєнні роки він був військовим кореспондентом, побачив на власні очі трагедію народу, саме тому у творчості митець описує драматичні картини світу, нерозривність людського переживання, болю і жалю простих людей. Письменник звертається до зображення людини у складних перипетіях війни, виразно окреслюючи подвійне ставлення до неї персонажів [5, с. 229]. У творах періоду Другої світової війни Олександр Довженко виступає неперевершеним майстром глибокого психологізму. Стан душі його героїв тісно переплетений із подіями, що відбувалися на батьківщині. Тему війни він розкрив в оповіданнях і новелах «Мати», «Незабутнє», «Стій, смерть, зупинись», «На колючому дроті», «Ніч перед боєм», «Воля до життя», у кіноповістях «Україна в огні», «Повість полум'яних літ» [4, с. 17]. Читаючи ці твори, ми мимоволі проводимо паралель із сьогоденням, порівнюємо характери українців і переконуємося в тому, що не перевелися ще герої на нашій землі. Довженкова новелістика сорокових років перегукується з реалістично-романтичними творами Ю. Яновського, О. Гончара, В. Вишенського, К. Паустовського [7, с. 122].

Письменника найбільше хвилювала проблема перемоги життя над смертю, майже у всіх його творах мотив безсмертя людини є наскрізним. В найтяжчі роки війни він стверджував безсмертя українського солдата і безславний кінець фашистів, які прийшли на нашу Батьківщину. Герой Довженка – творець нового ладу на землі, бо в нього своя концепція: людина – це не піщинка в буревіях буття, вона може протистояти страху смерті на відміну від героїв творів німецького прозаїка Вольфганга Борхерта. Ці люди гинули, але гинули не безслідно: вони рятували Батьківщину для спокою і миру. Тому вони на ній мають бути безсмертні [7, с. 137]. Як тонкого психолога, О. Довженка завжди хвилювала проблема гідної поведінки солдата на війні. У творах він часто зображував людей високошляхетних, мужніх, здатних на подвиг [4, с. 17]. Саме такими рисами автор наділив головних героїв – дідів Платона і Савку – у новелі «Ніч перед боєм», яка написана зі спогадів очевидців, з якими спілкувався сам автор. Тому твір написаний за реальними подіями з життя.

«Ніч перед боєм» розпочинається зі спогадів капітана Петра Колодуба. За допомогою прийому ретроспекції автор вкладає в слова героя розповідь про те, як «звичайний наш український дід-рибалка» [2, с. 467] перевернув йому тоді, у дні сумного відступу, всю душу.

Платоновими словами говорив народ. Він багато думав про причини відступу. Багатьох він не розумів, але не міг погодитися з основним: чому його залишають на призволяще його рідні сини, чому не стоять на смерть, захищаючи землю, народ [1, с. 127]. Звідси і глузливий, неприязний характер реплік дідів і критичне слово про всіляких Троянд, які кожному «тикають», а потім переполюшені, уже переходять на «ви». У словах діда Платона про те, яка в нього ненависть, відтворено погляд народу, трудової людини [1, с. 127–128].

Грунтовний аналіз суті думок, що розкрилися в «Ночі перед боєм», здійснює дослідник Р. Соболев: «...може, саме сьогодні, коли так виразно видно народний характер війни, позиція Довженка несподівано виявляється правильною у вищому, саме народному смислі? Звичайно, причини невдач складні й різноманітні, але про багато з них ні діди-перевізники, ні відступаючі червоноармійці, яких вони перевозили, й поняття не могли мати. Проте як же не винуватити тих, хто відступає зі зброєю в руках з рідної оселі, залишаючи жінок і дітей на поталу ворогові? Не було такого ніколи в минулому. І не повинно бути. Що-що, а в цьому і Довженко, і обидва діди були твердо переконані. Вже коли стояло питання про те, бути чи не бути народові, то чого вже там шукати виправдання втікаючому солдатіві...» [6, с. 211].

Почуття персонажів у творі найповніше розкриваються у монологіях. Зауважимо, що у тексті немає авторських відступів, всі слова письменник передає через репліки героїв: «... одне зостанеться незмінно вірним і незабутнім – високе і благородне почуття товариства і братства всіх юнаків, що розбили і стерли з лиця землі фашистське божевілля» [2, с. 468]. Емоційне напруження переплітається із почуттям жалю до простих людей, які були безсилим проти фашистів, або просто не вистачало духу боротися до останнього у словах: «Ніде правди діти, були такі, що й стрілялися од розпачу, і гордості, й жалю. Були й такі, що кидали зброю і з гіркою лайкою повзли до рідних хат, не мавши сили духу пройти мимо» [2, с. 473]. Жажливим був стан молодих солдатів, які могли тільки щомиті попроситися із власним життям, але йшли до останнього. Хлопці, які тільки починали насолоджуватися життям, мали вирішити: чи тікати, чи захищати рідний край.